

August Grabski

Żydowskie życie religijne w Polsce (1944-1989)

Głównym celem planowanego projektu jest zrekonstruowanie obrazu zbiorowego życia religijnych Żydów w Polsce w latach 1944-1989. W projekcie zostaną pokazane: wizerunek religijnego Żyda w Polsce Ludowej, wewnętrzne problemy żydowskich organizacji religijnych oraz ich relacje z polskim państwem, społeczeństwem, świeckimi organizacjami żydowskimi i zagranicznymi środowiskami żydowskimi. Uzasadnieniem projektu jest fakt, że mimo dużego znaczenia problematyki żydowskiej w powojennej Polsce, ponad 30 lat po zniesieniu cenzury, ciągle nie dysponujemy akademicką syntezą dziejów powojennej społeczności żydowskiej ani też syntezą jej życia religijnego. Niniejszy projekt ma na celu zmianę tej sytuacji w tej drugiej kwestii. Co więcej, archiwalne, prasowe i wspomnieniowe źródła, jakie będą wykorzystane w projekcie, będą bogatsze niż w jakimkolwiek innym projekcie dotyczącym polskiego żydostwa po wojnie.

W ramach projektu będziemy chcieli odpowiedzieć na szereg **pytań badawczych**. W jaki sposób konsekwencje Holokaustu wpłynęły na funkcjonowanie żydowskiego środowiska religijnego w Polsce? W jaki sposób możemy scharakteryzować strukturę wiekową, status zawodowy i edukacyjny religijnych Żydów, jak również ich postawy polityczne? W jaki sposób organizowane były i funkcjonowały judaistyczne obrzędy, edukacja i działalność charytatywna? W jakim zakresie pamięć o Zagładzie i do jakiego stopnia relacje z Polakami determinowały Żydów w podejmowaniu decyzji na temat ich przyszłości (na przykład: pozostać w kraju czy emigrować; podjąć pracę w polskim urzędzie lub przedsiębiorstwie czy w żydowskiej spółdzielni lub własnym miejscu pracy; wysłać dzieci do polskiej czy żydowskiej szkoły; zaangażować się politycznie czy też pozostać politycznie biernym)? Czy decyzje władz i postawy zwykłych Polaków sprzyjały istnieniu i działalności żydowskich kongregacji wyznaniowych? Czy opinie Żydów współgrały z nową ideologią państwową, narzucaną społeczeństwu? Do jakiego stopnia nowy ustrój polityczny dawał Żydom margines wolności i możliwość samorealizacji w różnych dziedzinach, w tym – religijnej? Czy procesy asymilacji, akulturacji i sekularyzacji Żydów były nieuchronnym fenomenem, czy też były one wymuszane przez działania władz? Powyższe pytania będą służyły później do odpowiedzi na jeszcze inne, fundamentalne pytanie: czy istniała realna szansa dla Żydów by stać się trwałym elementem społeczeństwa w powojennej Polsce, czy też bez demokratycznej transformacji w roku 1989 żydowska wspólnota religijna skazana była na zanik?

W projekcie przyjęto następujące **hipotezy wyjściowe**: 1. Stała i szybka tendencja sekularyzacji, akulturacji, małżeństw mieszanych i asymilacji (młodszych generacji) polskich Żydów. 2. Dekompozycja religijnych praktyk domowych (np. dotyczących koszerności lub przestrzegania szabatu). 3. Słaby związek religijnych Żydów (w większości starszych wiekiem) z kulturą polską (jidysz jako główny język komunikacji tego środowiska do lat 90. XX wieku). 4. Słaba edukacyjna religijna wśród dzieci i młodzieży. 5. Antagonistyczne stosunki religijnych Żydów z TSKŻ (Towarzystwem Społeczno-Kulturalnym Żydów w Polsce) do lat 70. XX wieku. 6. Bardzo zmienna polityka państwa w stosunku do religijnych Żydów (z momentami reorientacji w szczególności w roku 1949, 1956, 1968 i 1981). 7. Uzależnienie religijnych Żydów w Polsce od pomocy finansowej the American Jewish Joint Distribution Committee.

Rezultatem projektu ma być przygotowanie wydania trzech publikacji: 1. szczegółowej monografii żydowskiego życia religijnego w Polsce w latach 1944-1989, 2. tomu źródłowego poświęconego żydowskiemu życiu religijnemu w Polsce Ludowej, 3. albumu fotograficznego pokazującego wspólnotę judaistyczną w latach 1944-1989. Wspomniane trzy planowane książki zmieniąby w sposób radykalny obecny stan wiedzy na temat powojennych dziejów polskich Żydów.